

СИСТЕМНЕ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті виявлено чинники зовнішнього та внутрішнього середовища формування й використання виробничо-ресурсного потенціалу як основи стійкого розвитку аграрних підприємств. Визначено показники та критерії їх оцінки. На цій основі розроблено систему управління підвищенням ефективності потенціалу стійкого розвитку, ресурсокористування з обґрунтуванням етапів прийняття управлінських рішень. Узагальнено функції управління. Обґрунтовано можливі результати та ефекти.

Ключові слова: підприємства, агропромислове виробництво, потенціал, системне управління, етапи, функції, моніторинг, відтворення, регулювання, стійкий розвиток, удосконалення.

Summary. The article reveals the factors of the external and internal environment of the formation and use of production and resource potential as the basis of sustainable development of agrarian enterprises. Defined indicators and criteria for their evaluation. On this basis, a system of management of increasing the efficiency of the potential of sustainable development, resource use with the justification of the stages of making managerial decisions is developed. Generalized control functions. Possible results and effects are justified.

Key words: enterprises, agroindustrial production, potential, system management, stages, functions, monitoring, reproduction, regulation, sustainable development, improvement.

DOI : 10.33783/1977-4167-2019-45-1-46-51

Постановка проблеми. В умовах ринку, що характеризуються нестабільністю макро- і мікро-економічних факторів, одним з першочергових завдань керівництва стає формування та оцінка поточних і перспективних можливостей підприємств агропромислового виробництва, тобто потенціалу. Також йдеться про збалансування підприємства з потенціалом зовнішнього середовища для досягнення визначених цілей та з метою виживання в умовах конкуренції. На сучасному етапі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується, переважно, нарощуванням наявних ресурсів, впровадженням нових технологій, інноваційних трансформацій, маркетингових стратегій поведінки на ринку. Ринкове середовище висуває жорсткі вимоги щодо підвищення ефективності використання наявних ресурсів та напрямів розбудови і зміцнення виробничо-ресурсного потенціалу, зниження витрат на виробництво та підвищення якості продукції.

Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудова та інші елементи економічного потенціалу. Тобто потенціал підприємства має перебувати у динамічній рівновазі із зовнішнім се-

редовищем, яке постійно змінюється. Реалізація цього завдання вимагає відповідних змін потенціалу. На певному етапі свого розвитку аграрне підприємство потребує заміни застарілих основних фондів і переходу до використання нових технологій, зміни виробничих потужностей, якісних характеристик персоналу, модернізації інформаційної системи та інших чинників ефективної адаптації підприємства до вимог зовнішнього оточення. Йому необхідно набути такого рівня розвитку, яке дасть можливість досягти максимальної економічної ефективності у сформованих умовах зовнішнього середовища. Тому оцінка чинників, що впливають на ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства, його виробничої частини, є актуальною в сучасних умовах господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині проблема ефективного використання виробничо-ресурсного потенціалу широко висвітлюється в економічній літературі. Ресурси завжди були в полі зору науковців, спеціалістів і практиків та знайшли належне відображення в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, серед основних В. Г. Андрійчук, В. Г. Бугуцький, О. А. Більський, П. І. Гайдуцький, А. С. Даниленко, М. М. Ігнатенко,

© В. І. Пілявський, 2018

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Пілявський В. І. Системне управління потенціалом стійкого розвитку підприємств агропромислового виробництва. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1 (45). С. 46–51.

References (APA):

Piliavskiy, V. I. (2019). *Systemne upravlinnia potentsialom stiikoho rozvytku pidpriemstv ahropromyslovoho vyrobnytstva* [System of the potential management for stable development at agricultural enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (45), 46–51 (in Ukr.).

О. В. Крисальний, І. І. Лукінов, Л. О. Мармуль, В. Я. Месель-Веселяк, І. Р. Михасюк, В. Н. Нелеп, В. М. Олійник, О. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавер, Г. М. Підлісецький, Д. К. Прейгер, І. А. Романюк, П. Т. Саблук, А. М. Стельмашук та інші.

Мета статті — виявлення чинників внутрішнього та зовнішнього середовища використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств, визначення й оцінка їхнього впливу і обґрунтування на цій основі системного управління та етапів прийняття управлінських рішень для підвищення його ефективності і раціоналізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потенціал агропромислових підприємств як суб'єктів господарювання агросфери розуміється як сукупність взаємопов'язаних ресурсів, які використовуються для виробництва сільськогосподарської та/або продовольчої продукції, а також спроможність працівників використовувати їх з метою отримання максимального прибутку. Він є багатокомпонентним, складноструктурованим та складноорганізованим. Як правило, величина цього потенціалу визначається обсягом окремих видів ресурсів (земельних, матеріальних, трудових, нематеріальних та фінансових), які перебувають у розпорядженні підприємства. На наш погляд, виробничо-ресурсний потенціал агроформування — це можливості підприємства щодо використання наявних ресурсів, які не лише використовуються, але є у зовнішньому середовищі, а також тих, які можуть з'явитись у майбутньому для максимального задоволення потреб споживачів та отримання прибутку.

Виробничо-ресурсний потенціал необхідно розглядати як економічну основу потенціалу стійкого розвитку, реальну конкурентну перевагу агропромислових і сільськогосподарських підприємств. Він характеризується системою показників, які відображають не тільки наявні ресурси, а й їх резерви, які можуть бути використані за певних умов діяльності. Ефективність управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств досягається за умов раціонального його використання для отримання повного кінцевого результату у вигляді виробництва продукції високої якості.

Як зазначає М. Ігнатенко, управління виробничо-ресурсним потенціалом відносять до складних завдань з огляду на різну природу відтворення його компонентів [1, с. 284]. При цьому зрозуміти сутність складних явищ і одержати про них достовірні відомості можна тільки завдяки багаторазовому спостереженню за станом та динамікою, ринковою поведінкою досліджуваного об'єкта. Важливо не просто одержати достовірні матеріали щодо управлінського процесу, а й оцінити якісний його бік та виробити напрями й заходи з удоско-

налення досліджуваного процесу. Тому важливою передумовою забезпечення ефективного та конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств є підвищення ефективності управління їх виробничо-ресурсним потенціалом.

Підвищення ефективності управління виробничо-ресурсним потенціалом, забезпечення його раціонального використання значною мірою пов'язано з проведенням якісних змін у складі ресурсів та з підвищенням ефективності в їх використанні. Завдання підвищення ефективності управління виробничо-ресурсним потенціалом підприємств полягає, насамперед, у вдосконаленні використання на інноваційній основі, у підвищенні його комплексності, яка проявляється у тісному взаємозв'язку його складників. Ресурсам підприємства має бути притаманний відповідний спектр функціональних характеристик, на основі яких має забезпечуватись компенсація їх дефіцитних властивостей.

Процес розвитку виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств вимагає постійного моніторингу, збору та аналізу інформації щодо впливу чинників зовнішнього середовища, які можна поділити на чотири групи: економічні, соціальні, політико-правові, науково-технічні [2, с. 138]. Слід відмітити, що чинники зовнішнього середовища здійснюють, переважно, негативний обмежувальний вплив на розвиток потенціалу. Тому підприємство агросфери має формувати такий господарський механізм, який дозволив би швидко адаптуватися до цих змін.

Необхідно виокремити такі чинники, які найбільш суттєво впливають на формування виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: організаційно-економічні; матеріально-технічні; чинники соціального розвитку; вимоги екологізації; кооперація, спеціалізація, диверсифікація виробництва. Слід зазначити, що виробничо-ресурсний потенціал передбачає сукупність запасів і пов'язаний, насамперед, із характеристикою джерел ресурсів. Джерелами виробничо-ресурсного потенціалу є ресурси, що знаходяться в розпорядженні підприємства — трудові, інформаційні, фінансові, матеріальні, природні.

Основа виробничо-ресурсного потенціалу становлять його складники як фактори виробництва. Засоби та предмети праці утворюють матеріальні ресурси, які приводяться в рух трудовими ресурсами. Тому до складу виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств включаємо трудові, матеріально-технічні, інформаційні, фінансові та природні ресурси. Саме елементи виробничо-ресурсного потенціалу створюють можливості досягнення цілей розвитку суб'єктів господарювання, які відкриваються у процесі застосування засобів, предметів праці та робочої сили [3, с. 54].

Виробничо-ресурсний потенціал підприємств загалом та аграрних зокрема характеризується сукупністю якостей системи взаємопов'язаних ресурсів та їх мобілізацією в умовах розвитку, досягнення конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Він бере участь у створенні сільськогосподарської продукції, яка є основним результатом виробничої діяльності, а її реалізація забезпечує прибуток як кінцеву мету підприємства. Продукція, отже, є результатом втілення ресурсів у виробничо-ресурсний потенціал, обумовлює його, оскільки вона забезпечує відтворення аграрного виробництва.

Оновлення продукції та технологій її отримання залежить від інноваційних перетворень на підприємстві. Впровадження нової продукції означає приріст обсягів виробництва, економію від зниження собівартості, зростання чистого прибутку. Чим вище науковий і технологічний рівень виробничо-ресурсного потенціалу і ступінь його використання, тим потужнішою є матеріально-технічна база аграрного підприємства, більше можливостей для впровадження інновацій, вдосконалення та збільшення масштабів діяльності.

Економічна ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних формувань залежить від багатьох чинників, особливо від рівня їхньої ресурсозабезпеченості. Розвиток сільського господарства на основі концепції виробничих ресурсів зумовлює збільшення виробництва продукції і підвищення його ефективності [4, с. 378]. При підвищенні ресурсозабезпеченості сільськогосподарських суб'єктів господарювання порівняно високими темпами зростають обсяги виробництва валової продукції.

У свою чергу, реформаційні перетворення в сільському господарстві не дали очікуваної соціально-економічної віддачі. Аграрні підприємства, особливо малі і середні, знаходяться у важкому становищі, руйнується виробничо-ресурсний потенціал галузі. Вони спричинили певні позитивні зміни в організації сільськогосподарського виробництва у напрямі його багатокладності, урізноманітнення форм, розвитку підприємницької ініціативи. Було змінено майновий статус, статус власності та володіння й використання усіх складових виробничо-ресурсного потенціалу, проте очікуваних результатів ресурсовіддачі та ресурсозбереження це не забезпечило.

Нові агроформування різних організаційно-правових форм, серед яких домінують приватні підприємства, були утворені на базі колективних агроформувань та в результаті оренди. Орендарі часто не усвідомлюють своєї відповідальності за результати господарювання, економлять на якісних меліоративних заходах, ресурсощадних агротехнологіях. Тому необхідний постійний моніторинг та контроль за досягненням результа-

тивного функціонування агроформувань, який залежить від раціональності формування, відтворення та ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу.

Для оцінки ефективності виробництва в цілому, насамперед, ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу, необхідно проаналізувати сучасний стан, структуру та забезпеченість підприємства всіма видами ресурсів [5, с. 144]. Такий аналіз дозволяє побачити структуру процесів ресурсокористування, аграрного виробництва та відтворення загалом, розчленувати їх як економічне явище на окремі складові частини і отримати за рахунок абстрагування найбільш детальне уявлення щодо динаміки, проблем, тенденцій складників ресурсокористування.

Для дослідження економічної, екологічної, соціальної ефективності ресурсокористування та виробництва необхідно керуватись відповідними критеріями, методиками оцінки, економічними показниками. Відповідно до цього, важливим елементом дослідження ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств є вибір головної ознаки (критерію) оцінки ефективності, яка розкриває її сутність. Зміст критерію ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу впливає з необхідності максимізації отримуваних результатів та/або мінімізації виробничих витрат, економії виробничих ресурсів, виходячи із ринкових позицій, наявних конкурентних переваг, стратегії розвитку аграрних підприємств.

У сучасній економічній літературі не існує одностайної думки щодо методики розрахунку сукупної, комплексної оцінки ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу. Її сучасна методологія передбачає розрахунок показників продуктивності праці, фондівіддачі та фондомісткості продукції. Ці показники, на думку І. Романюк, є критеріями оцінки кожного виду ресурсу і виступають індикаторами ефективності сільськогосподарського виробництва [6, с. 14].

Тому залежно від показника, який прийнятий за результативний, вся сукупність тенденцій зміни ефективності різних факторів виробництва впливає на варіювання співвідношення результату виробництва до одного із видів ресурсів. Отже, ефективність виробництва оцінюється з точки зору використання кожного виду ресурсу. Тому необхідно розраховувати, за думкою економістів, інтегральний показник ефективності як співвідношення обсягу виробництва до сукупної витрати кожного виду ресурсів.

Основним узагальнювальним показником, за рахунок якого оцінюють ефективність використання виробничо-ресурсного потенціалу, вважаються обсяги виробництва аграрної продукції та надання послуг. Він є основою для розрахунку ін-

ших показників результативності діяльності аграрних підприємств [7, с. 53]. Зокрема, це ресурсвіддача, яка вказує на отриманий обсяг виробництва у розрахунку на 1 грн. вкладених ресурсів, та капіталовіддача (капіталомісткість), що показує вартість виробленої продукції у розрахунку на 1 грн. вкладеного основного та оборотного капіталу.

В умовах постійних економічних змін, продовження реформ сільських територій аграрним підприємствам слід звертати значну увагу на розширення та поглиблення досліджень в галузі управління виробничо-ресурсним потенціалом. Ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом повинно являти собою гнучку систему, що буде змінюватись, пристосовуватись до нових ринкових умов, при цьому виробляти якісну продукцію та забезпечувати загальний стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств.

Першочерговим етапом у побудові ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом є встановлення місії суб'єктів господарювання. Ставиться глобальна мета діяльності підприємств, яка відображає його призначення, роль у суспільстві та забезпечення власних виробничо-економічних, екологічних та соціальних інтересів. Після встановлення місії необхідно встановити конкретні цілі діяльності. При цьому ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом має бути спрямоване на виконання не тільки основної місії підприємства, але і його часткових цілей, які виходять з місії.

Після аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання як факторів ресурсокористування і виробництва, слід сформулювати стратегію розвитку аграрного підприємства та ресурсокористування у її складі [8, с. 45]. Розробка стратегії характеризується як складний процес, в якому повинні брати участь керівники всіх рівнів управління. Формування такої стратегії передбачає орієнтацію на розвиток наявних можливостей та конкурентних переваг аграрного підприємства.

До основи формування стратегії має бути покладена концепція, яка враховувала б особливості діяльності агропромислового підприємства, етап циклу його життєвого розвитку, становище на ринку, стан зовнішнього середовища. Враховуючи сформовану стратегію розвитку діяльності, наступним етапом є формування структури та складу виробничо-ресурсного потенціалу. Це має на меті саме раціональне забезпечення підприємства ресурсами, їх структуризацію та побудову певних організаційних форм управління, що забезпечить стабільний розвиток та ефективне їх використання і відтворення.

Невід'ємною складовою ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом є проведення, як уже зазначалося, моніторингу проце-

су ресурсокористування, що, у свою чергу, дасть можливість контролювати управління і вносити необхідні зміни, доповнення та вдосконалення. Оцінювання ефективності використання ресурсів є наступним етапом формування системи ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом. Така оцінка повинна містити певний набір показників та критеріїв для визначення пріоритетних заходів управління ресурсами підприємства.

Це дасть можливість з'ясувати, як працює агропромислове підприємство, чи досягаються поставлені цілі, як зміни та вдосконалення в процесі управління впливають на виробничо-ресурсний потенціал [9, с. 78]. При цьому економічний ефект досягається за рахунок виробництва якісної продукції та отримання прибутків, екологічний — безпечна продукція та екологічне довкілля, соціальний — продуктивна зайнятість, продуктивність праці, доступне споживання продуктів харчування.

Управління ефективністю виробничо-ресурсного потенціалу як потенціалу стійкого розвитку необхідно розглядати як систему, яка повинна містити такі структурні складники, як якість управління, засоби управління, управління результатами. Якість управління передбачає, в першу чергу, культуру управління, ділову поведінку, імідж та репутацію, в межах яких аграрне підприємство прагне досягти поставлених цілей. Цей напрям повинен охоплювати ефективну мотивацію та контроль за чіткого визначення цілей і пріоритетів розвитку підприємства та однозначного поділу повноважень і відповідальності.

Управління результатами діяльності повинно містити сукупність систематичних процедур і підходів, що використовуються для їх оцінювання та зворотного впливу з метою покращення. При цьому прийняття рішень має відповідати загальним вимогам та принципам, що висуваються до будь-яких управлінських рішень. Вони мають бути обґрунтованими, цілеспрямованими, кількісно та якісно визначеними, правомірними, оптимальними, своєчасними, комплексними і гнучкими. Тільки за умов дотримання цих принципів прийняті рішення будуть виконувати керуючу (сприяти досягненню поставлених цілей), координуючу (узгоджувати окремі дії, рішення, діяльність окремих фахівців та підрозділів) та мобілізуючу (активізація виконавців та ресурсів) функції.

Кінцевим етапом побудови системи ефективного управління потенціалом стійкого розвитку агропромислових підприємств є контроль. Контроль як важливий та необхідний етап повинен містити застосування системи спостереження (моніторингу) і перевірки відповідності використання ресурсів у процесі господарської діяльності встановленим стандартам та іншим нормативам, прийнятим планам, програмам і оперативним

управлінським рішенням [10, с. 48]. Він передбачає також виявлення допущених відхилень від прийнятих принципів організації та ведення господарства, здійснення бізнес-процесів.

Загалом розроблена система ефективного управління потенціалом стійкого розвитку агропромислових підприємств дозволяє визначити, які внутрішні його характеристики, ризики та обмеження ослаблюють результативність досягнення ефективності, конкурентоспроможності, в процесі управління. Ефективність досягається за рахунок деталізації послідовних дій, які застосовуються під час управління. Забезпечення розширеного відтворення, внутрішньої системно-структурної рухливості та гнучкості організації господарювання є основою ефективного управління потенціалом стійкого розвитку агропромислових підприємств та досягнення його загального зростання.

Врахування виробничо-ресурсних можливостей, вибір правильного напрямку спеціалізації агропромислових підприємств дозволяє максимальною мірою використати їх виробничо-ресурсний потенціал для реалізації соціально-економічних і виробничо-екологічних цілей їх розвитку. Потенціал загалом акумулює в собі значну частку потенціалу конкурентоспроможності агроформувань. Основне його значення полягає у створенні нової вартості в процесі виробництва сільськогосподарської та продовольчої продукції, що забезпечує економічне зростання, продовольчу безпеку, раціональне споживання.

Висновки. Ефективне управління, цілеспрямоване відтворення та повноцінне використання ресурсів суб'єктів господарювання агросфери можуть бути забезпечені тільки тоді, коли мають місце: по-перше, економічно та соціально доцільне співвідношення ресурсів праці і матеріально-технічної бази; по-друге, застосування прогресивних, високопродуктивних та екологічнобезпечних технологій у виробництві продукції; по-третє, розширення, відтворення й оновлення ресурсів.

Адже чітко організоване, регульоване своєчасне та в достатній кількості матеріально-технічне забезпечення і висока якість матеріально-технічних основних засобів виробництва сільськогосподарської продукції, їх інноваційно-інвестиційна складова, людський капітал та трудові ресурси села безпосередньо визначають результативність функціонування потенціалу стійкого розвитку агропромислових підприємств, а також їх поступальний розвиток на основі гнучкого тактичного й стратегічного системного управління.

Література

1. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності

ті суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 470 с.

2. Мягких І. М. Аналіз та оцінка використання ресурсного потенціалу в системі споживчої кооперації. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1 (91). С. 136–142.

3. Алексеев С. Б., Жебокритський Є. І. Визначення поняття «ресурсний потенціал підприємства». *Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво*. 2014. № 2. С. 53–56.

4. Андрощук Д. В. Теоретичні питання визначення та оцінки виробничого потенціалу підприємства. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1–2 (13–14). С. 374–380.

5. Єчина Ю. С. Суть економічного потенціалу виробничого підприємства. *Вісник КНУТД*. 2006. № 6. С. 142–146.

6. Романюк І. А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2016. № 11. С. 12–15.

7. Ішук С. О. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств. *Регіональна економіка*. 2005. № 3. С. 48–56.

8. Мармуль Л. О., Петренко В. С. Стратегічне позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 4 (40). С. 43–48.

9. Прохорова В. В. Ресурсний потенціал економічного зростання. *Вісник економічної науки України*. 2005. № 2. С. 77–80.

10. Яковлева Н. Оцінка інноваційного потенціалу підприємств та ефективності його використання. *Вісник КНТЕУ*. 2005. № 1. С. 45–52.

References

1. Ihnatenko, M. M. (2015). *Stratehiyi ta mekhanizmy upravlinnya rozvytkom sotsialnoyi vidpovidalnosti subyektiv hospodaryuvannya ahrarnoyi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kherson, Aylant Publ. (in Ukr.).

2. Myahkykh, I. M. (2009). *Analiz ta otsinka vykorystannya resursnoho potentsialu v systemi spozhyvchoyi kooperatsiyi* [Analysis and evaluation of the use of resource potential in the system of consumer co-operation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 1 (91), 136–142 (in Ukr.).

3. Alyeksyeyev, S. B. & Zhebokrytsky, Ye. I. (2014). *Vyznachennya ponyattya «resursnyy potentsial pidpryyemstva»* [Definition of the notion of «resource potential of the enterprise»]. *Derzhava ta rehiony. Ser. : Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, 2, 53–56 (in Ukr.).

4. Androshchuk, D. V. (2005). *Teoretychni pytannya vyznachennya ta otsinky vyrobnychoho potentsialu pidpryyemstva* [Theoretical questions of determination and estimation of production potential

of the enterprise]. *Universytetski naukovi zapysky*, 1–2 (13–14), 374–380 (in Ukr.).

5. Yechyna, Yu. S. (2006). *Sut ekonomichnoho potentsialu vyrobnychoho pidpryyemstva* [The essence of the economic potential of a production enterprise]. *Visnyk KNUTD*, 6, 142–146 (in Ukr.).

6. Romanyuk, I. A. (2016). *Osoblyvosti vidtvoriuvalnoho protsesu v ahrarnomu sektori* [Features of the reproduction process in the agrarian sector]. *Ahrosvit*, 11, 12–15 (in Ukr.).

7. Ishchuk, S. O. (2005). *Kontseptualni zasady formuvannya ta rozvytku vyrobnychoho potentsialu promyslovykh pidpryyemstv* [Conceptual principles of formation and development of industrial potential of industrial enterprises]. *Rehionalna ekonomika*, 3, 48–56 (in Ukr.).

8. Marmul, L. O. & Petrenko, V. S. (2017). *Stratehichne pozytsionuvannya pidpryyemstv z inozemnyimi investytsiyamy v ahrarniy sferi ekonomiky* [Strategic positioning of enterprises with foreign investments in the agrarian sector of the economy]. *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4 (40), 43–48 (in Ukr.).

9. Prokhorova, V. V. (2005). *Resursnyy potentsial ekonomichnoho zrostannya* [Resource potential of economic growth]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, 2, 77–80 (in Ukr.).

10. Yakovlyeva, N. (2005). *Otsinka innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstv ta efektyvnosti yoho vykorystannya* [Estimation of innovative potential of enterprises and efficiency of its use]. *Visnyk KNTEU*, 1, 45–52 (in Ukr.).